16.9.1839

65
1:34

LIEDEREN EN LIEDJES

VAN

BÜRGER, SCHILLER

EN

GOETHE,

NAGENEURIED DOOR

H. Frijlink.

TE AMSTERDAM, BIJ
HENDRIK FRIJLINK.

LIEDEREN EN LIEDJES.

En wat geeft hij in zijn lied?
Nageneurie, anders niet.

TOLLENS.

LIEDEREN EN LIEDJES

VAN

BÜRGER, SCHILLER

EN

GOETHE,

NAGENEURIED DOOR

H. Frijlink.

Te Amsterdam, bij
HENDRIK FRIJLINK.
1859.

GEDRUKT BIJ C. A SPIN & ZOON.

AAN HET

NEDERLANDSCHE PUBLIEK

WORDT DIT BOEKJE

MET DE VERSCHULDIGDE HOOGACHTING

OPGEDRAGEN

DOOR

H. FRIJLINK.

INHOUD.

INHOUD.

BÜRGER.

Godfried August Bürger, de Duitsche volksdichter bij uitnemendheid, zag op 1 Januarij 1748 het levenslicht te Molmerswende, in het graafschap Falkenstein, in den Beneden-Hartz. Hier was zijn vader predikant, en ontving hij tot aan zijn tiende jaar geen ander onderwijs dan in lezen en schrijven. Ofschoon hij later in het leeren van vele vakken, inzonderheid van het Latijn, niet veel vlugheid toonde, en geen ander dichtwerk dan het gezangboek kende, maakte hij toch zeer spoedig verzen, die ten minste metrisch juist waren. In 1760 kwam hij op de school te Aschersleben, en van hier, nadat hij wegens een spotdicht, op den haarzak van den *primus* zijner klasse gemaakt, een pak slagen had gekregen, op het paedagogium te Halle, waar hij eene vriendschappelijke betrekking met Göckingk aanknoopte.

Sedert 1764 hoorde hij te Halle voorlezingen in de

theologie, en kwam met KLOTZ in naauwe betrekking; weldra echter verwisselde hij de theologie met de regtsgeleerdheid, en in 1768 Halle met Göttingen. Hier geraakte hij in het huis, waar de schoonmoeder van KLOTZ woonde, in aanraking met gezelschap, dat aan zijne zeden en studiën niet bevorderlijk was, en ten gevolge had, dat zijn grootvader hem geen ondersteuning meer deed toekomen. Evenwel werd hij door BIESTER, SPRENGEL, en inzonderheid door BOJE, die toenmaals te Göttingen studeerden, op een beteren weg geleid, terwijl hij later kennis maakte met de jonge dichters HÖLTY, MILLER, VOSS, CRAMER, de twee STOLBERGEN en anderen. Gemeenschappelijk met hen bestudeerde hij nu de beste modellen der oudheid, voorts die der Franschen, Engelschen, Italianen en Spanjaarden, inzonderheid SHAKSPEARE.

Weldra maakten zijne gedichten opzien. Nadat hij in 1772, door tusschenkomst van BOJE, de karig bezoldigde betrekking van justitiebeambte te Altengleichen had bekomen, verzoende zijn grootvader zich met hem, en schoot hem, tot gedeeltelijke be-

taling zijner schulden, eene zekere som voor, terwijl hij voor het overige borg bleef.

Dit een en ander werd echter in handen van den Wurtembergschen hofraad LISTE gesteld, onder wien een groot gedeelte er van verloren ging; op die wijze werd de grond gelegd tot eene voortdurende verwarring in BÜRGERS financiën, die op zijn karakter en zijne dichtkunst niet zonder bejammerenswaardigen invloed bleef.

In 1774 huwde hij met eene dochter van den Hannoverschen ambtenaar LEONHART te Niedeck, met welke hij in het dorp Wölmershausen een boerenhuis als woning betrok. Maar ook dit huwelijk moest voor hem eene bron van in- en uitwendig ongeluk worden; want reeds toen hij met zijne jonge gade voor het altaar trad, beminde hij, volgens zijne eigene bekentenis, hare jongere zuster, die naauwelijks vijftien jaren oud was en in zijne liederen, als *Molly*, hoogelijk geroemd en bezongen is.

De jonge gade intusschen besloot, in deze omstandigheden, zoo als BÜRGER zelf schrijft, slechts in het openbaar en voor de wereld zijne vrouw te heeten,

de beminde zuster het echter inderdaad te zijn. Dat zulk eene betrekking niet dan de noodlottigste gevolgen kon hebben, laat zich ligtelijk beseffen.

BÜRGERS eerste vrouw stierf in 1784, en hij, nu aan het toppunt zijner wenschen, verbond zich een jaar later met MOLLY door den echt. Intusschen had de slechte afloop van de pacht eener boerderij, door hem in 1780 te Appenode aangegaan en die hij in 1783 weder moest laten varen, zijn gering vermogen weder uitgeput, daar hij van geldbeheer volstrekt geen kennis had.

In 1784 kreeg hij, wegens twist met zijne chefs, ontslag uit zijne regterlijke betrekking, en in 1785 vertrok hij naar Göttingen, waar hij zich als privaat docent nederzette en daardoor soberlijk zijn brood won. Het zou hem gemakkelijk zijn gevallen in het bezit van zijne MOLLY dit drukkend leven met de zelfde onverschilligheid te verdragen, waarmede hij het verlies van zijne pachthoeve en de vele tegen hem gesmede kabalen verduurd had; maar reeds in 1786 werd hem zijne tweede en aangebedene gade door den dood ontrukt, — een slag, die hem zedelijk

ter neder drukte, en van welken zijn geest nooit volkomen herstelde. Van nu af voerde hij, ofschoon in 1787 tot doctor in de wijsbegeerte en in 1789 tot buitengewoon hoogleeraar, doch zonder tractement, benoemd, bijna slechts een plantenleven. Hij, de geliefkoosde dichter der natie, zag zich genoodzaakt zijn leven spaarzaam door vertalingen en ander met zijn genie niet strookend fabriekwerk te rekken. En toch moest hij er op bedacht zijn, zijnen kinderen eene moeder te geven, en dit deed hij, toen hij zich in 1790 in het huwelijk begaf met CHRISTINE ELISE HAHN, geboren te Stuttgart 19 November 1769. Deze namelijk had, naar het scheen door zijne gedichten bekoord, den moed gehad, hem in een gedicht openlijk hare hand aan te bieden. Maar ook dit romantische en overijlde huwelijk viel voor den door het noodlot vervolgden dichter zoo ongelukkig uit, dat het reeds na verloop van twee jaren op geregtelijke wijze ontbonden werd. Tot in de diepste wortelen van zijn zieleleven geschokt, de kracht van zijnen geest in loonarbeid uitputtende, door schulden en zorg voor onder-

houd benepen, door SCHILLERS bekende bittere recensie zijner dichtwerken ten diepste gekrenkt, door eene toenemende borstziekte aangetast, ontsliep hij zacht, den dood welkom heetende, den 8sten Junij 1794.

BÜRGER onderscheidde zich door Duitsche rondborstigheid, openhartigheid en eene bijna te ver gedrevene nederigheid en zelfkennis. Zijne goedhartigheid en welwillendheid waren onbegrensd, doch verleidden hem ook tot een te onbepaald vertrouwen in anderen, dat hem wezenlijk schade deed, en, gepaard met eene wel poëtische, maar niettemin ligtzinnige zorgeloosheid, en onbekendheid met al wat tot de betrekkingen des levens behoort, hem in al die huiselijke ongelegenheden bragt, die hem allengs achteruit hielpen. Deze eigenschappen zijn ook merkbaar in al zijne gedichten, ofschoon men er op het eerste aanzien geenszins eenige verbittering van gemoed in bespeuren kan. Hij stond als dichter boven de betrekkingen zijns levens, en tot in zijne laatste dagen behield zijne poëzy een zekeren gloed van gezondheid en levensfrischheid. De rang, dien hij als dichter innam, is inderdaad benijdenswaardig te noemen, daar

hij, gelijk niemand anders in zijne dagen, volksdichter in den waren zin des woords was. Juist het bezit van dichterlijke bekwaamheden, die SCHILLER in zijne eenzijdige recensie hem verwijt, alsmede het insgelijks gewraakt gebrek aan ideale opvatting, stelden BÜRGER in staat een dichter van het volk te worden, zonder daarom met meer beschaafden overhoop te liggen. Zelfs het minder gekuischte in vele gedichten van BÜRGER, dat, uit een meer aesthetisch standpunt beschouwd, verwerpelijk is, was hem in zijn dingen naar de gunst van het publiek eer bevorderlijk dan wel hinderlijk. De algemeene bijval, waarmede BÜRGERS balladen, b. v. *Lenore*, dat zijn waarlijk grootsch meesterstuk is, *Lenardo en Blandine*, *de Predikantsdochter van Taubenhayn*, *de Wilde Jager*, en zoovele andere, deels nagevolgde, deels oorspronkelijke, werden ontvangen, bewijst dat BÜRGER den juisten hefboom had in beweging gezet om de balladenpoëzy, voor welke hij het eerst onder de kunstdichters van Duitschland de juiste behandeling vond en die als het ware zijne uitvinding is, in Duitschland het burgerregt te verschaffen. De voor-

naamste balladen van BÜRGER, inzonderheid zijn *Lenore*, werden in bijna alle talen van Europa overgezet; van *Lenore* alleen heeft men er meer dan twintig in het Engelsch, waaronder één van WALTER SCOTT.

Om op BÜRGERS derde vrouw, de bovengenoemde ELISE HAHN, nog eens terug te komen. Deze betrad, na van haren man gescheiden te zijn, het tooneel te Altona, te Dresden en te Hannover, doch maakte als actrice geen opgang. Zij stierf eindelijk te Frankfort in November 1833, nadat zij eenige jaren blind was geweest. Zij heeft een bundel gedichten en ook een paar tooneelstukken uitgegeven.

HET LIED VAN DEN EDELEN MAN.

Hoog klink' het lied van d' eedlen man,
Als klokgebom en orgeltoon!
Wie zich op moed beroemen kan,
Krijgt goud niet, maar mijn lied ten loon.
Goddank, dat ik prijzen en lofzingen kan!
Des prijs en bezing ik den edelen man.

Het dooiweêr kwam van 't verre zuid;
De wind snoof heel Itaalje door,
En joeg de wolken voor zich uit,
Als schapen, met een wolf op 't spoor:
Hij veegde de velden, verjaagde de vorst,
Zoodat ook het ijs op de wateren borst.

Op 't hoog gebergte smolt de sneeuw;
De val van duizend stroomen klonk
Gelijk het brullen van een leeuw,
Verdreven uit zijn rotsspelonk.
Hoog rees ook de landstroom tot buiten zijn boord,
En stuwde, alverwoestend, het ijs met zich voort.

Een brug, met bogen hecht en zwaar,
Op zuilen van arduin gegrond;
Vereende de oevers met elkaâr,
Terwijl een huisje in 't midden stond.
Daar woonde de tolnaar met vrouw en met kind.
O tollenaar, tollenaar, vlugt als de wind!

't Weêrhouden ijs gaf krak op krak;
De wind gierde om het huisje heen;
De tollenaar snelde op het dak
En zag vol ijzing naar beneên.
"Barmhartige Hemel!" zoo kermde hij luid:
"Verloren! verloren! Wie redt ons hier uit!"

De stormwind kruide schots op schots;
Zijn woede kende paal noch perk,
En voor het vreeslijk golfgeklots
Bezweek het uiterst metselwerk.
De siddrende tolnaar, met vrouw en met kind,
Zij huilden nog luider dan ijsgang en wind.

De schotsen gaven stoot op stoot,
Door 't felle stormweêr aangespoord;
Gebarsten en vermorseld schoot
Een pijler na den andren voort.
Weldra was het midden ook d' ondergang na.
Barmhartige Hemel, wie redt hier aldra!

Aan de oevers, in de verte, stond
Een zwerm van gapers, klein en groot.
Men kreet om hulp, die niemand vond;
Geen mensch wist uitkomst in dien nood.
't Gejammer van tolnaar, met vrouw en met kind,
Klonk luider dan 't gieren van ijsgang en wind.

Wanneer daagt ge op, o eedle man?
Mijn lied vermelde uw lof alom!
Wie hem mogt kennen, noem' hem dan!
Mijn lofzang galme als klokgebom!
Reeds is het verderf van den tollenaar na...
O edel man, edel man, kom niet te spa!

Wie was 't, die zich door 't volk bewoog?
Het was een graaf, van adel oud.
Wat hield zijn hand zoo fier omhoog?
Het was een beurs, gevuld met goud.
"Tweehonderd dukaten voor wie onversaagd
"Het redden van die ongelukkigen waagt!"

Was dit nu de eedle? Was 't die graaf?
Spreek op, mijn lied! Wie was het dan?
Ja, de edelman gedroeg zich braaf;
Toch ken ik een nog eedler man.
O edel man, kom nu, en toon ons uw daad!
Niet langer getoefd, of ras is het te laat!

En hoog en hooger zwol de vloed,
En luid en luider snoof de wind,
En diep en dieper zonk de moed.
O redder, redder, kom gezwind!
Reeds pijler bij pijler bezweek en verdween;
Reeds bruisen de golven er luid over heen.

"Op, mannen, op! zie hier den prijs!"
Dus riep de graaf, zoo luid hij mogt.
Wel hoort men hem en staart naar 't ijs;
Maar ieder huivert voor den togt.
En vruchteloos kermde, met vrouw en met kind,
De tolnaar om redding, door stormweêr en wind.

Maar zie, wie treedt daar voor den dag?
Wie komt met zoo veel drift vooruit?
Het was een werkman, dien men zag:
Hij vraagt wat dat rumoer beduidt.
Hij hoorde den graaf, en hij hoorde hem goed,
En wierp toen al vorschend een blik op den vloed.

Maar bij dien storm en watersnood
Dient waarlijk langer niet getoefd:
Zijn oog ontwaart een visschersboot,
Waar hij de redding meê beproeft.
Doch 't hulkje, helaas, was voor allen te kleen:
Eén kon het maar halen, één enklen alleen.

En driemaal wendt de man zijn kaan:
Toch komt hij met zijn kostbre vracht
Ook elken keer gelukkig aan,
Tot aller redding is volbragt.
De laatste uit het huisje was naauwlijks aan wal,
Toen 't inviel, met pijlers, met bogen, met al.

Gij noemt dien man zoo onversaagd
En zijn bedrijf zoo kloek en stout?
Hij heeft zijn leven wel gewaagd,
Maar deed het wis toch om het goud;
Want bood toch de graaf niet zijn geld en zijn goed,
Dan waagde die man even min ook zijn bloed.

"Hier," sprak de graaf, "hier is de prijs!
"Kom hier, mijn wakkre vriend, neem aan!"
En 't harte sloeg hem, ten bewijs
Dat hij het zijne had gedaan.
Maar hooger en luider en edeler sloeg
Het hart onder 't buis, dat die ambachtsman droeg.

"Voor goud waagde ik mijn leven niet:
"Al ben ik arm, 'k heb toch mijn brood.
"Geef dat gezin wat gij mij biedt;
"Het is veel meer dan ik in nood."
Dus sprak hij met warmte en van harte voorwaar,
Nam even zijn pet af, en ging toen van daar.

Hoog klink' het lied van d' eedlen man,
Als klokgebom en orgeltoon!
Wie zoo zijn moed betoonen kan,
Krijgt goud niet, maar mijn lied ten loon.
Goddank, dat ik prijzen en lofzingen kan!
Des prijs en bezing ik den edelen man.

DE VROUWEN VAN WEINSBERG.

Wie weet van u, waar Weinsberg ligt?
't Verdient gewis een reisje.
Men roemt nog wat er is verrigt
Door menig wijfje en meisje.
Mogt ik eens denken aan de trouw,
Ik kies uit Weinsberg mij een vrouw.

De keizer Koenraad was voorheen
Zeer op die stad verbolgen,
En riep zijn wapenmagt bijeen,
Met last om hem te volgen.
't Was paardgetrappel, dag aan dag,
En vechten, wat men hoorde of zag.

En toen het stadje weêrstand bood,
Door 't lot te zaâm verbonden,
Toen liet hij, gansch van woede rood,
Door een heraut verkonden:
"'k Zweer, kom ik eenmaal in uw wal,
"Dat al het manvolk hangen zal!"

Hij had dit pas, met veel rumoer,
Der burgerij doen weten,
Of alles was in rep en roer
Bij ieder ingezeten.
Men zag de zorg op elks gelaat,
En peperduur was goede raad.

"O wee mij!" zuchtte menig man
En krabde zich zijne ooren:
"O wee! o wee! dat komt er van!
"'t Is uit! wij zijn verloren!
"Dat 's anders dan concert of bals;
"Ik voel den strop al om mijn hals."

Maar bij het barnen van den nood
  Kan, in het menschlijk leven,
Een vrouw, niet van verstand ontbloot,
  Soms goeden raad nog geven;
Want waar ook, of in welk geval,
't Vernuft der vrouw gaat boven al.

Een wijfje, dat haar' huwlijkseed
  Eerst gistren had gezworen,
Kreeg ras een schrandren inval beet,
  Die ieder kon bekoren,
Ofschoon men anders, naar ik vat,
Er zeker om gelagchen had.

Des middernachts trok, onherkend,
  Een vrouwlijke ambassade
Stil naar des keizers legertent,
  En smeekt hem om genade.
Maar wat men smeekt, of wat men bidt,
Het antwoord, dat men krijgt, is dit:

"De vrouwen met haar' besten schat
  "Vertrekken naar verlangen;
"Maar al het ovrige in de stad
  "Wordt dadelijk gehangen."
En toen deze uitspraak was gedaan,
Kon ieder weêr naar huis toe gaan.

Maar naauwlijks is het helder dag,
  Of zie eens, wat gebeurt er!
De poort gaat op eer men 't voorzag,
  En ieder vrouwtje sleurt er,
Zoo waar ik leef, heel flink en vlug
Haar' man of vrijer op den rug.

Wel raasde een hofmaarschalk, verstoord,
  Fel tegen zulk bedrijven;
Maar Koenraad sprak: "Eens keizers woord
  "Moet ongeschonden blijven.
"Ha, bravo!" riep hij: "bij mijn kling,
"'k Wou dat het overal zoo ging!"

Hij gaf pardon en een banket,
  De vrouwtjes ten gevalle,
En bij viool en schuiftrompet
  Werd ferm gedanst met alle,
Zoo met des regters gemalin,
Als met de dikke bakkerin.

Wie weet van u, waar Weinsberg ligt?
  't Verdient gewis een reisje.
Men roemt nog wat er is verrigt
  Door menig wijfje en meisje.
Mogt ik eens denken aan de trouw,
Ik kies uit Weinsberg mij een vrouw.

LENORE.

Lenore ontwaakt, bij 't morgenrood,
  Vol schrik uit bange droomen.
"Zijt ge ontrouw, Willem," roept ze, "of dood?
  "Zult ge eindlijk dan niet komen?"
Hij was met Fredriks legermagt
Naar Praag getogen onverwacht,
  Doch had zijne uitverkoren
  Niets van zich laten hooren.

De koning en de keizerin,
  Het lange twisten moede,
Verzoenden zich met hart en zin
  Nog eer men dit bevroedde;
En met den palmtak op 't helmet,
Bij klank van pauken en trompet,
  Zag men de beide heren
  Weêr naar hun haardsteê keeren.

En hier en ginds en overal,
  Door 't veld en langs de wegen,
Toog oud en jong, met blij geschal,
  De dappre krijgers tegen.
"Godlof!" riep elk vol geestdrift uit;
"O welkom!" snikten gade en bruid:
  Maar welk gejuich men hoore,
  Geen groet was voor Lenore.

Zij vroeg wel ieder, meer en meer
  Door wanhoop aangedreven;
Maar niemand van het gansche heer
  Kon eenig antwoord geven;
En, toen dit nu het dorp verliet,
Ten prooi aan wanhoop en verdriet,
  Borst ze uit in jammerklagten;
  Niets kon haar leed verzachten.

Haar moeder ziet haar bittre smart
  En hoort haar angstig kermen.
"Kind," zegt ze, en drukt haar aan het hart,
  "God zal zich wis ontfermen!" —

"Neen, moeder, nu 'k mijn Willem mis,
"Is de aarde mij een wildernis!
"Wat baat, wat baat mijn kermen?
"Bij God is geen ontfermen!" —

"Och kind! roep 's Hemels goedheid aan;
"Hij hoort gewis uw smeeken:
"Wat God doet toch is welgedaan;
"Dat is ons vaak gebleken." —
"Neen, moeder! alles ijdle waan!
"God heeft aan mij niet welgedaan.
"Wat zal 't gebed mij baten,
"Nu hij mij heeft verlaten!" —

"O, wie den goeden Vader kent,
"Die weet, hij helpt zijn kindren;
"De troost van 't heilig sacrament
"Zal wis uw leed vermindren." —
"Neen, moeder, neen! voor mijne ellend
"Baat niets, baat ook geen sacrament:
"Geen sacrament kan 't leven
"Aan dooden wedergeven." —

"Lenore! uw minnaar heeft welligt,
"Ver van zijn landgenooten,
"En ondanks woord en eed en pligt
"Een vreemden echt gesloten.
"Dat geeft geen zegen op den duur;
"Zijn meineed zal in 't stervensuur,
"Bij 't slaken aller banden,
"Hem op het harte branden."

"O moeder, moeder, hoe het zij,
"Verloren is verloren:
"De dood slechts is gewin voor mij.
"O, ware ik noöit geboren!
"Het leven is voortaan me een straf;
"Ik zie slechts redding in het graf.
"God hoort niet naar mijn kermen:
"Bij hem is geen ontfermen." —

"O Hemel, wil toch met uw kind
"Niet in 't gerigte treden!
"Zij is voor toespraak doof en blind
"En luistert naar geen reden!

"Vergeet, Lenore, om aardsch verdriet
"Uw ziel, uw eeuwig heil toch niet:
"Dan zal in hooger streken
"Geen bruigom u ontbreken." —

"O, wat is heil mij ginds bereid!
"Wat vreugd kan dat mij geven!
"Bij Willem slechts is zaligheid,
"En zonder hem geen leven.
"Mijn aanzijn is voortaan me een straf;
"Ik zie slechts uitkomst in het graf.
"Derf ik mijn uitverkoren,
"Dan ben ik toch verloren."

Zoo ging zij voort met Gods beleid
Vol wanhoop aan te klagen,
En durft aan de Oppermajesteit
Om rekenschap zelfs vragen.
De dag verloopt, verdwijnt in 't lest;
Geen hoop meer is er, die haar rest;
't Is alles voor haar donker,
Ook zelfs het stergeflonker.

Maar hoor! wat is dat voor een draf?
  Zijn dat geen paardenhoeven?
Ja! klettrend stijgt een ruiter af
  En schijnt te willen toeven.
Hoor toe! daar gaat de tuindeurs-ring
Heel zachtjes, zachtjes "klinglingling!"
  Naauw is 't geluid geweken,
  Of zij hoort aldus spreken:

"Doe op, doe op, doe op, mijn kind,
  "Mijn schat, mijn lief, mijn leven!
"Zijt gij nog steeds mij welgezind
  "En mij getrouw gebleven?" —
"Hoe, Willem! gij nog op dit uur?
"Dees dag viel me ijslijk bang en zuur;
  "'k Heb veel om u geleden.
  "Van waar komt gij gereden?" —

"Wij reizen slechts om middernacht, —
  "Ik kom nu van Bohemen
"En wil — er dient niet lang gewacht —
  "U daadlijk met mij nemen." —

"Och, Willem, hoe? na zulk een draf?
"Hoe giert de wind! O, stap eerst af;
"Kom hier u eerst verwarmen;
"Kom, dierbare, in mijne armen!" —

"Al loeit de storm, al giert de wind,
"Ik kan, ik mag niet toeven:
"Mijn ros heeft rust noch duur, mijn kind!
"Het trappelt met de hoeven.
"Lenore! wees nu niet vervaard,
"Maar zet u achter mij te paard.
"Waartoe nog lang verwijlen?
"De weg is honderd mijlen." —

"Hoe? Wilt gij in een enkel uur
"Zoo ver een weg mij dragen?
"O zie! 't is buiten bar en guur,
"En 't heeft reeds elf geslagen!" —
"Geen nood, mijn lief! de maan schijnt hel;
"Wij en de dooden rijden snel.
"Ras zal, op mijn verlangen,
"Het bruidsbed ons ontvangen." —

"Maar zeg, waar is ons bruiloftsbed,
"En hoe is onze woning?" —
"Ver, ver van hier, stil, koel en net,
"En zonder praalvertooning.
"Ze is groot genoeg, geloof me vrij:
"Kom, liefje! spring nu achter mij:
"De bruiloftsgasten hopen;
"De bruiloftszaal staat open."

Lenore weifelt nu niet meer,
En op het paard gedragen,
Heeft zij hare armen, blank en teêr,
Om 's ruiters leest geslagen.
En nu, daar ging het, hop, hop, hop,
Al voort in duizelend galop,
Dat ros en ruiter snoven
En kei en vonken stoven.

Ter regter en ter linker hand,
(Wie schetst Lenore's schrikken!)
Hoe vlogen weide- en akkerland
Voorbij aan hare blikken!

"Gij vreest toch niet, Lenore, wel?
"Hoera! de dooden rijden snel.
"Gij vreest toch niet voor dooden?" —
"O neen, maar zwijg van dooden!"

Wat huilde daar zoo naar en bang?
Hoe vlogen zoo die raven?
Hoor klokgebom, hoor rouwgezang:
"Laat ons dat lijk begraven!"
En nader kwam een lijkstoet aan,
Met doodsbaar en met kist belaân,
En zong, toen 't kwam genaken,
Gelijk de kikkers kwaken.

"Begraaf dat lijk na middernacht
"Met al uw rouwbetooning:
"'k Word met mijn vrouwtje opgewacht
"In onze stille woning.
"Kom hier, o koster, met uw koor,
"En zing den bruiloftszang ons voor!
"Kom, priester, niet gezwegen:
"Spreek gaauw den huwlijkszegen!"

Daar zwijgt de zang, verdwijnt de baar,
  Gehoorzaam zonder toeven,
Terwijl een spookheer, bang en naar,
  Het paard volgt op zijn hoeven.
En verder, verder, hop, hop, hop,
Ging 't voort in duizelend galop,
  Dat ros en ruiter snoven,
  En kei en vonken stoven.

Hoe vlogen regts, hoe vlogen links,
  De bergen, heggen, boomen!
Hoe vlogen links en regts en links
  De steden, dorpen, stroomen!
"Lenore is toch niet angstig, wel?
"Hoera! de dooden rijden snel.
  "Ze is toch niet bang voor dooden?" —
  "O neen, maar zwijg van dooden!"

Maar zie — wat ijzing grijpt haar aan
  En doet haar' doodsangst klimmen!
Daar danst om 't rad, bij 't licht der maan,
  Een rei van bleeke schimmen.

"Sasa, o schimmen! hier! sasa!
"O schimmenheer, kom, volg ons na!
"Wil om ons leger zweven,
"Als we ons ter rust begeven!"

En Willems liefje ziet gezwind
Het heer van schimmen nadren,
Gelijk in 't bosch de wervelwind
Giert door de dorre bladren.
En verder, verder, hop, hop, hop,
Ging 't voort in duizelend galop,
Dat ros en ruiter snoven,
En kei en vonken stoven.

En alles, wat de maan bescheen
Op 't aardrijk uit den hoogen,
Was naauwlijks zigtbaar, of 't verdween
Weêr uit Lenore's oogen.
"Mijn liefje is toch niet angstig, wel?
"Hoera! de dooden rijden snel.
"Ze is toch niet bang voor dooden?" —
"O neen, maar zwijg van dooden!" —

"Vooruit, mijn ros! 't is haast gedaan,
"Mijn uurglas afgeloopen.
"Mij dunkt, daar kraait alreê de haan;
"Dra gaat de bruidzaal open.
"Ha! daar is onze togt volbragt!
"Lenore, zie! het bruidsbed wacht
"Met weinig praalvertooning:
"Wij zijn aan onze woning!"

Een ijzren poort, die men nu zag,
Belette 't verder dringen;
Doch met de zweep een enkle slag,
En slot en grendel springen.
Al knarsend gaan de deuren op:
Lenore's angst rijst nu ten top;
Want niets ziet ze om zich henen
Dan graf- en kerkhofsteenen.

Maar zie, in 't eigenste oogenblik,
Toen zij rondom zich staarde,
Viel 's ruiters wambuis, tot haar schrik,
Geheel vermolmd ter aarde:

Een schedel, gansch van vleesch beroofd,
Een naakte schedel werd zijn hoofd,
En slechts een dor gebeente
Stond op het grafgesteente!

Het ros, van ruiter nu bevrijd,
Spuwde enkel vuur en vonken;
Het slaakte een akelig gekrijt,
En was op eens verzonken.
Gehuil kwam uit de hooge lucht,
Uit d' afgrond naar en bang gezucht:
Lenore had volstreden;
Haar leed was uitgeleden.

Bij 't licht der maan vernam men thans
't Gehuil der geestenkoren:
Zij dansten zaam een rondedans,
En lieten dus zich hooren:
"Geduld, geduld in bittre smart!
"Twist nooit met God, al breekt u 't hart,
"Wilt ge eenmaal, bij uw sterven,
"De zaligheid verwerven!"

DE KEIZER EN DE ABT.

Ik zal u, o vrienden, een sprookje vertellen;
Maar wilt met uwe aandacht getrouw mij verzellen.
  Daar was eens een abt en een keizer weleer:
  Hoe lang het geleden is, weet ik niet meer.

De keizer had lang geen gemakkelijk leven:
Steeds was hij door allerlei zorgen omgeven;
  Vaak had hij slechts water bij brood en bij worst,
  En vaker nog leed hij zelfs honger en dorst.

Onze abt echter wist het hem beter te lappen:
Die smulde en dronk wijn, of zat uiltjes te knappen;
  Zijn aangezigt blonk als de vol zijnde maan;
  Ook was hij zoo dik, dat hij naauwlijks kon gaan.

Den keizer begon dit toch eindlijk te hindren.
Eens reed hij des zomers, aan 't hoofd van zijn kindren,
  Zoo als hij zijn legermagt noemde, voorbij:
  De geestlijke zat op een bank voor de abdij.

"Ha," dacht onze keizer, "dat zullen we eens schutten!"
En groette den dikzak, die half zat te dutten.
  "Hoe gaat het," zoo vroeg hij, "hoe gaat het u, maat?
  "Het vasten en bidden bekomt u niet kwaad.

"Zoo zou ik haast denken, ik wil 't niet verhelen;
"Maar toch moet ge u, dunkt me, wel somtijds vervelen,
  "En dat voor een man met een kop, zoo als gij,—
  "'t Is jammer en zonde, dat zeg ik u vrij.

"Daarom geef ik nu aan uw stevige kaken
"Voor de aardigheid drie ferme noten te kraken.
"Eerst over zes maanden — ik heb veel geduld —
"Wil ik dat ge daarop mij antwoorden zult.

"In de eerste plaats wenschte ik zoo gaarne te weten,
"Wanneer ik in staatsie ten troon ben gezeten,
"Met kroon en met rijksstaf, in bont hermelijn,
"Hoe veel ik precies dan wel waardig mag zijn.

"Gij moet mij, ten tweede, met juistheid doen kennen,
"Hoe gaauw ik te paard kan de wereld omrennen.
"Maar hoor! geen sekonde te veel of te min;
"Want anders, mijn schommelbuik, zit gij er in.

"Ten derde nog moet gij, o kroon der altaren,
"Datgeen wat ik denk mij precies openbaren;
"Maar iets moet het wezen, dat 's zeker en wis,
"Waar zelfs geen klein titteltje waarheid aan is.

"En weet gij geen antwoord op deze drie vragen,
"Dan helpt u geen jammeren, kermen of klagen:
"Gij rijdt dan, ik zweer 't, op een ezel door 't land,
"En dat wel verkeerd, met den staart in de hand."

Zoo sprak onze keizer, en draafde toen verder.
Heel mal op zijn neus keek de geestlijke herder;
Geen gaauwdief, die zoo in de narigheid zat,
Wanneer men hem eindelijk ingepakt had.

Hij zond naar verscheidene universiteiten,
Hij vroeg wel bij een, twee, drie, vier faculteiten,
En wilde betalen nog meer dan genoeg;
Maar niemand wist antwoord op al wat hij vroeg.

Het werd hem nu geel en dan groen weêr voor de oogen.
Heel gaauw waren uren en dagen vervlogen,
En weken en maanden, hoe kon het zoo zijn!
Niet lang meer, of dáár was de laatste termijn.

Onze abt nu begon meer en meer te vervallen:
Zijn buik zag men slinken, zijn tronie versmallen.
Vaak dwaalde hij buiten in eenzaamheid rond,
Waarbij hem eens Joris de schaapherder vond.

"Wat zie ik, heer abt! zeg, wat scheelt u?" vroeg Joris.
"Eerst leekt ge wel Thomas, in 't kluchtspel van Kloris,
"En nu lijkt ge waarlijk wel magere Jan;
"Er is wat gebeurd, of ik vat er niets van." —

"Och, beste vriend Joris, ik zal 't u vertellen.
"De keizer wil wat aan mijn kleeding verstellen,
"En gaf mij drie noten te kraken, voorwaar
"Een taak, voor Beëlzebub zelven te zwaar.

"In de eerste plaats wenschte hij gaarne te weten,
"Wanneer hij in staatsie ten troon is gezeten,
"Met kroon en met rijksstaf, in bont hermelijn,
"Hoe veel hij precies dan wel waardig mag zijn.

"Ten tweede moet ik hem met juistheid doen kennen,
"Hoe gaauw hij te paard kan de wereld omrennen.
"Maar zelfs geen sekonde te veel of te min;
"Want anders, zoo zeide hij, zat ik er in.

"Ten derde nog eischte dat hoofd der barbaren,
"Dat ik, wat hij denken mogt, juist zou verklaren;
"Maar iets, zie dat zwoer hij bij kris en bij kras,
"Waar schijnsel noch schaduw van waarheid aan was.

"En weet ik geen antwoord op deze drie vragen,
"Dan helpt mij geen jammeren, kermen of klagen,
"Maar dan moet ik rijden per ezel door 't land,
"En dat wel verkeerd, met den staart in de hand."

De herder was altijd vol kluchten en grappen.
"Is 't anders niet?" sprak hij: "dat zal ik wel lappen;
"Leen mij maar uw kapje en uw kruisje en uw pij,
"En dan neem ik gaarne al het overige op mij.

"Weet ik van Latijn niets of andere talen,
"Toch weet ik waar Abram den mosterd kan halen:
"Wat gij u, geleerden, voor geld niet verwerft,
"Dat heb ik als kind van mijn moeder geërfd."

Naauw had onze Joris dees woorden gesproken,
Of werd door den abt in zijn kleeding gestoken,
En in deze plunje zoo fraai gestoffeerd,
Werd hij naar den keizer geëxpedieerd.

Toen Joris, als abt, bij den vorst werd gelaten,
Zat dees bij de hoofden van al zijne staten.
"Zoo abt, zijt ge daar? Nu spreek op en beken,
"Hoe veel ik op 't oogenblik waardig wel ben!" —

"De beste op deze aarde werd eenmaal verkwanseld,
"En toen voor slechts dertig rijksdaalders verhanseld:
"Een daaldertje minder — houd u maar bedaard! —
"Dus negen-en-twintig, meer zijt gij niet waard." —

"Verdraaid!" zeî de keizer, "dat laat zich best hooren;
"Dat zegt ge daar wis voor geen doove-mans ooren:
"Maar toch dacht ik dat men mij hooger geschat
"En ik bij een veiling meer opgebragt had.

"Nu echter moet gij mij met juistheid doen kennen,
"Hoe gaauw ik te paard kan de wereld omrennen:
"Maar hoor! geen sekonde te veel of te min;
"Want anders, dat zweer ik u, zit gij er in." —

"Zoo gij, als de zon verrijst boven de kimmen,
"Terstond zonder dralen een paard wilt beklimmen,
"En haar dan maar bijhoudt, bij dag en bij nacht,
"Dan is in een etmaal uw togtje volbragt." —

"Ha!" lachte de keizer: "gij malle van Malsen!
"Gij voedert uw paarden met *zoo's* en met *alsen*.
"De man, die het *zoo* en het *als* heeft bedacht,
"Heeft zeker het ver in de wereld gebragt.

"Maar hoor nu ten derde — doch gekheid ter zijden!—
"Nu moet gij gewis toch op d' ezel gaan rijden.
"Wat denk ik, dat ganschlijk verkeerd is? Maar blijf
"Mij met uwe *zoo's* en uw *alsen* van 't lijf." —

"Gij denkt dat gij spreekt met den abt van St. Gallen."—
"Precies, en dat kan van de waarheid niet vallen." —
"Nu zeg ik toch, vorst, dat ik u niet herken;
"Want weet, dat ik Joris de schaapherder ben." —

"Wat zegt ge daar? Zijt ge niet de abt van St. Gallen?"
Riep, alsof hij was uit de wolken gevallen,
De keizer vol vreugde, na eenig beraân:
"Nu vriendlief, dan zult gij het wezen voortaan.

"Ik wil u van al uwe schapen bevrijden;
"Uw voorganger mag op den ezel gaan rijden:
"Maar leer wat Latijn eerst en andere soep;
"Want dat hoort nu eenmaal zoo bij dat beroep." —

"Genadige keizer, laat dat liever blijven :
"Ik kan zoo min lezen als reeknen of schrijven;
"'t Is gekheid, zoo 'k nu nog met leeren begin:
"Wat Jantje verzuimde, haalt Jan niet meer in." —

"Kijk, beste vriend Joris, dat kan me nu spijten:
"Maar toch moet ik van mijn verpligting mij kwijten:
"Want regt diverteerde me uw kortswijl van daag.
"Hebt gij een verlangen, spreek op dan en vraag." —

"Hoor keizer, voor mij, 'k heb genoeg om te leven:
"Maar wilt gij volstrekt mij een gunstbewijs geven,
"Dan vraag ik u voor dezen enkelen keer
"Vergiffenis voor mijn hoogwaardigen heer." —

"Uitmuntend! Gij wilt zijn vergifnis bewerken,
"En zijt dus regt braaf, naar ik duidlijk kan merken.
"Wat gij mij daar vraagt, zie, dat wil ik wel doen,
"Maar u schenk ik tevens een jaarlijksch pensioen.

"Mijn looper zal straks naar den abt zich gaan spoeden;
"Maar gij zult van nu af geen schapen meer hoeden:
  "'k Wil dat ge aan dit hof hier uw leven besluit:
  "Zoo blijve het, Joris, en daar is 't meeê uit."

SCHILLER.

JOHANN CHRISTOPH FRIEDRICH VON SCHILLER, een van de grootste dichter-geniën der Duitschers, werd den 11den November 1759 te Marbach geboren, zijnde een Wurtembergsch stadje aan den Neckar. Zijn vader, JOHANN CASPAR SCHILLER, kapitein en later inspecteur van de boomkweekerij, die op het hertogelijk lustslot *Solitude* was aangelegd, was een wakker en verstandig man; zijne moeder, ELISABETH DOROTHEA KODWEISS, de dochter van een broodbakker uit Marbach, eene goede huisvrouw. SCHILLER liet reeds als knaap eene vurige verbeeldingskracht blijken. Sedert 1776, toen zijne ouders naar Ludwigsburg waren verhuisd, bezocht hij de Latijnsche school aldaar. Niet geheel en al naar den wil zijner ouders, werd hij in 1773 door den hertog van Wurtemberg in de militaire akademie opgenomen, die toen op *Solitude* gevestigd was, en later als Hooge-

4

Karels-school naar Stuttgart verplaatst werd. SCHILLER offerde aan de betrekkingen, waarin zijne ouders geplaatst waren, zijne genegenheid op voor de theologie, en besloot voor de studie in de regten. Moeijelijk viel het hem de in het gesticht heerschende opvoedings-methode, die alle vrijheid van geest onderdrukte, te verdragen; maar des te meer gewende hij zich in eene denkbeeldige wereld te leven. In de regtsgeleerdheid maakte hij weinig vorderingen, en in 1775 verwisselde hij haar dan ook met de geneeskunde. Daarbenevens oefende hij zich in de geschiedenis. Onder de oude klassieken beminde hij bovenal HOMERUS en VIRGILIUS, terwijl onder de Duitsche dichters KLOPSTOCK hem het meest boeide. GERSTENBERGS *Ugolino* wekte in hem het eerst de liefde voor de tragische dichtkunst op, terwijl GOETHE's *Götz von Berlichingen*, LESSING en SHAKSPEARE haar aanwakkerden. Zijne eerste dramatische proeven, *de Student van Nassau* en *Kosmus van Medici*, wierp hij later in het vuur; dit was ook het geval met proeven in lyrische poëzij, die hem evenmin wilde gelukken. Intusschen zette hij zijne studiën voort.

Van 1777 af, opende SCHILLER zijne dichterlijke loopbaan. Op achttienjarigen leeftijd schreef hij *de Roovers*, een stuk vol bandelooze kracht, waaraan wel de kunstvorm en zielkundige waarheid ontbreekt, zoo als SCHILLER zelf erkend heeft, maar waarin, zelfs in de verkeerdheden, het grootsche talent niet te miskennen is.

Toen SCHILLER zijne akademische studiën had voltooid, gaf hij, naar de gewoonte te dier plaatse, in 1780 een proefschrift uit, onder den titel *Proeven over den zamenhang van den dierlijken aard des menschen met zijnen geestelijken.* Nog in 1780 werd hij militair geneesheer of, zoo als wij thans zouden zeggen, officier van gezondheid. Zijne kracht, door eene despotieke opvoeding een tijd lang gestremd, brak nu, toen hij meester van zijnen wil was geworden, des te geweldiger uit. De dwang der Karelsschool had eene innige aaneensluiting onder de studerenden te weeg gebragt, die hunnen ijver in de studiën scherpte, groote en verhevene denkbeelden in hen opwekte, en het dichterlijke genie in zijne ontwikkeling ondersteunde. Eenige tooneelen in *de Roo-*

vers zullen welligt uit die bron zijn voortgesproten. Nog in zijne latere jaren verzekerde SCHILLER, dat hij, ondanks de groote beperking op de akademie te Stuttgart, zijne gelukkigste dagen daar beleefd had.

Nu liet hij ook zijne *Roovers* drukken, nadat hij, op raad zijner vrienden, veel van hetgeen wat al te sterk gekleurd was, doorgehaald of ten minste verzacht had. Hoogst aangenaam was voor hem de gunstige wijze waarop dit werk buiten zijn vaderland ontvangen werd; hij ontving namelijk uit Manheim eene uitnoodiging om het stuk voor het tooneel aldaar te bewerken, en daardoor kwam hij met den directeur van dien schouwburg, den baron van Dalberg, in betrekking. SCHILLER maakte in zijn stuk hier en daar eenige veranderingen, en het werd in 1782 te Manheim voor de eerste maal opgevoerd. Bij de twee eerste vertooningen was SCHILLER zonder verlof afwezig, en hij kreeg deswegens na zijne terugkomst veertien dagen arrest.

Zijn zoo origineel werk baarde algemeen opzien; maar de hertog KAREL zag daarin slechts het overdrevene, en verbood, nog door bijzondere omstandig-

heden aangezet, den dichter, buiten het geneeskundige vak iets te laten drukken. SCHILLER, die zich juist in dezen tijd met professor ABEL en den bibliothecaris PETERSEN tot de uitgave van het tijdschrift *Wurtembergsch Repertorium* vereenigd had, bovendien met zijn geheelen toestand te Stuttgart en als geneesheer ontevreden was, en derhalve, zoo uit koppigheid, als uit vrees voor harde maatregelen, zich naar den wil van den hertog niet wilde schikken, verwijderde zich in 1782 in stilte uit Stuttgart, en ging onder een aangenomen naam naar Frankenland.

Hier leefde hij bijna een jaar te Bauerbach, bij Meiningen, op een landgoed van mevrouw VON WOLZOGEN, met wier zoons hij op de Karels-school eene viendschappelijke betrekking had aangeknoopt, en voltooide nu zijn *Fiesco* en zijn *Kabual en Liefde*, welke beide stukken hij reeds te Stuttgart begonnen had. Ook *Don Carlos* werd toen ontworpen. In September 1783 begaf hij zich naar Manheim, waar toenmaals IFFLAND. BECK, BEIL en CAROLINA BECK op het tooneel schitterden. Van zijnen wensch om zelf

lid van dit tooneel te worden, moet inzonderheid Beil hem hebben afgebragt. Daarentegen werd hij door aansporing en tusschenkomst van Dalberg als tooneeldichter aangesteld, welke betrekking hem, bij zijne hooge opvatting van het schouwtooneel, in het eerst zeer bevredigde. De roem, dien hij zich door zijne *Roovers*, in weêrwil van al de buitensporigheden in dit stuk, verworven had, werd door *Fiesco* en *Kabaal en Liefde* bevestigd, in welke beide drama's hij den kunstvorm veel meer nadert dan in zijn eerste stuk, maar daarvan nog niet in zoo verre meester is, dat er niet tusschen dezen en het overbruisend jeugdig vuur van het dichterlijk gemoed eene zeer zigtbare tweespalt bestaat.

Met deze drie treurspelen sluit het eerste tijdvak van Schillers dichterleven, de tijd van de magtig, maar teugelloos naar boven strevende kracht. In dit tijdvak komen voorts nog eenige kleinere gedichten, gelijk b. v. *de Slag*, *de Kindermoordenares* en de gedichten *aan Laura*. Ook ondernam hij de uitgave van *Thalia*, waardoor hij op de verbetering van het tooneel trachtte te werken. Eindelijk hield hij zich

voortdurend bezig met *Don Carlos*, van hetwelk hij eerst eenige tooneelen in de *Thalia* plaatsen liet. Door voorlezing daarvan aan het hof van Hessen-Darmstad, werd hij met den groothertog KAREL AUGUST van Weimar persoonlijk bekend.

Velerlei onaangenaamheden waren de oorzaak, dat SCHILLER in Maart 1785 zijne betrekking te Manheim liet varen en naar Leipzig ging, waar hij met vrienden, die hij zich door zijne dichtwerken verworven had, inzonderheid met HUBER en KÖRNER, nu eens in de stad en dan in het naburige dorp Gohlis, leefde. Hier ontstond het lied *Aan de Vreugde*. Toen de zomer ten einde was, ging hij met KÖRNER naar Dresden, waar hij tot 1787 bleef, en zich gedeeltelijk aan wijsgeerige, gedeeltelijk aan geschiedkundige studiën wijdde, doch niettemin aan zijnen *Don Carlos* voortwerkte. Dit treurspel werd voltooid in het naburige dorp Loschwitz, op een buitentje van KÖRNER. Het voornaamste gebrek van dit stuk ligt daarin, dat het, met te veel tusschenpoozen bewerkt zijnde, geen afgerond geheel vormt; ook heeft de verbeelding, naar de hoogste idealen strevende, hier

den bodem niet alleen van historische, maar ook van poëtische waarheid zeer dikwijls verlaten. Bij dit alles bewijst de magtige indruk, dien het maakte en op de jeugd bij voortduring maakt, dat het in bijzonderheden een overvloed der heerlijkste gedachten en in 't geheel eene in den hoogsten graad bezielende kracht bezit. Buitendien behoort in dit tijdvak van SCHILLERS leven nog de onvoltooide roman *de Geestenziener*, waarvan slechts één deel is uitgekomen.

In 1789 ging SCHILLER naar Weimar, waar HERDER en WIELAND hem vriendelijk ontvingen, en de laatste inzonderheid zeer gunstig op hem werkte. Bij een bezoek te Rudolstadt leerde hij in het zelfde jaar CHARLOTTE VON LENGEFELD kennen, die later zijne gade werd; ook maakte hij daar in het volgend jaar voor de eerste maal met GOETHE kennis. Wel bevielen beide mannen in het begin elkander niet; maar toch waren het GOETHE en de geheimraad VON VOIGT, door wier tusschenkomst hij in den zomer van 1789 als buitengewoon hoogleeraar in de wijsbegeerte te Jena werd aangesteld. Aan de studie van geschie-

denis en oudheidkunde wijdde hij zich nu met alle magt, en de weinige dichterlijke voortbrengselen van dit tijdvak hebben daar grootendeels betrekking op. Hiertoe behooren *de Goden van Griekenland*, *de Kunstenaar*, en het stoute plan tot een episch gedicht uit de geschiedenis van FREDERIK DEN GROOTE. De omgang met de uitstekendste geleerden te Jena, inzonderheid met REINHOLD, door wien hij vooral de Kantiaansche wijsbegeerte nader leerde kennen, beviel hem buitengemeen. Dit gaf aanleiding tot verscheidene philosophische en aesthetische opstellen, die in zijne *Kleine Prozaïsche Stukken* in vier deelen verzameld zijn.

In dit tijdvak begon hij voorts de *Geschiedenis van den dertigjarigen Oorlog*, die eerst in den *Taschenkalender für Damen* (1790—93) verscheen, nadat hij reeds in 1788 met zijne *Geschiedenis van den Afval der Vereenigde Nederlanden* als historicus met goed gevolg was opgetreden.

In en buiten Duitschland werden SCHILLERS groote verdiensten erkend. De hertog van Weimar had hem reeds in 1784 den titel van *raad* geschonken, en

toen hij in 1790 in het huwelijk trad, werd hij door den hertog van Meiningen tot *hofraad* benoemd. De toenmalige Fransche republiek schonk hem in het begin der omwenteling het burgerregt, en de Duitsche keizer verhief hem in 1802 in den rijks-adelstand.

Aanhoudende studiën des nachts, welligt ook vele zorgen en moeiten, hadden intusschen zijne gezondheid ondermijnd; slechts langzaam herstelde hij 1791 van eene gevaarlijke borstziekte, zonder er echter weder geheel boven op te komen. Dit deed evenwel aan zijne werkzaamheden geen afbreuk. Om hem in een zorgvrijen toestand te kunnen verplaatsen, waarbij hij zich sparen kon, schonk hem de toenmalige erfprins van Holstein-Augustenburg, te zamen met den graaf von Schimmelmann, eene jaarwedde van duizend Thaler gedurende drie jaren tijds. In Augustus 1793 vertrok hij naar zijn vaderland, en leefde daar tot Mei van het volgend jaar in den kring zijner ouders en vrienden, bij afwisseling te Heilbron en Ludwigsburg, zeer gelukkig.

Toen hij naar Jena was teruggekeerd, vatte hij het

plan op om, in gemeenschap met de uitstekendste schrijvers van Duitschland, een nieuw tijdschrift, *de Horen*, op te rigten, daar in 1793 de uitgave van *Thalia* gestaakt was. Tot zoo ver reikt het tweede tijdvak van SCHILLERS werkkring, dat aan dichterlijke voortbrengselen het armste is. De grootste beteekenis heeft het daardoor, dat hij, met ernstige en grondige studiën vervuld, aan alle jeugdige onklaarheid en dweeperij voor altijd een einde maakte, en tevens den vasten grond tot alzijdige, inzonderheid aesthetische volmaking legde, op welke het derde en heerlijkste tijdvak van SCHILLERS leven rust. De in 1794 aangeknoopte vriendschap met GOETHE heeft daartoe veel bijgedragen.

Met nieuwe liefde keerde hij nu tot de dichtkunst terug, en leverde van 1795 af de schoonste zijner lyrische gedichten, die hij in *de Horen* en den *Muzen-Almanak* mededeelde; eerst eenige van didactischen aard, waarin hij bovenal slaagde, zoo als b. v. *de Wandeling* en *de Klok*, in 1796, in gemeenschap met GOETHE, de kritische *Xeniën*, en in 1797 zijne eerste Balladen, waartoe hij door eenen wedijver met

Goethe genoopt werd. Maar weldra keerde hij tot het drama terug, en het eerste, dat hij nu in dit vak leverde, was *Wallenstein*, dat in 1799 voltooid werd. Goethe en het tooneel boeiden hem nu hoe langer hoe vaster te Weimar. Hier woonde hij sedert 1799, in den omgang met geestrijke vrienden, gelukkig als echtgenoot en vader en door zijnen vorst geëerd; nieuwe krachten en opgeruimdheid van geest begonnen zich bij hem dan ook weder te ontwikkelen. Op *Wallenstein* volgden *Maria Stuart* en *de Maagd van Orleans*. Terwijl zich het eerste drama door echt tragische motiven en door meesterlijke schikking onderscheidt, schittert het laatste in den rijksten tooi der toenmaals weder opgewekte wonderromantiek: het werd dan ook met alle mogelijke pracht ten tooneele gevoerd.

Van nu af leefde Schiller geheel voor het drama, en droeg door zijnen omgang met de tooneelspelers, dien hij allerlei leerzame wenken gaf, veel tot volmaking van het Duitsche tooneel bij. In zijn eerstvolgend drama, *de Bruid van Messinu*, beproefde hij de koren van het Grieksche tooneel weder in te voeren,

en even zoo trachtte hij in het geheele stuk antieke en romantische elementen ineen te smelten. Het verbinden van deze tegenstrijdigheden heeft hem echter niet mogen gelukken, ofschoon er in dit stuk ongetwijfeld plaatsen van lyrische schoonheid voorkomen.

In 1804 verscheen zijn laatste tooneel-arbeid *Willem Tell*, die in onnavolgbare bevalligheid en onberispelijken vorm het gronddenkbeeld van SCHILLERS levensbeschouwing, de op zedelijke kracht gegrondveste zegepraal der vrijheid, zoo klaar en rein voorstelt, dat enkele bedenkingen tegen de dramatische schikking tegenover zoo veel uitstekends in het niet verdwijnen. Een drama, dat door zijnen dood onvoltooid bleef, was *de valsche Demetrius*, welk stuk later door VON MALTITZ volgens het plan van SCHILLER is afgewerkt. Buitendien bewerkte hij nog SHAKSPEARE'S *Macbeth*, GOZZI'S *Turandot*, RACINE'S *Phedra* en de Fransche blijspelen *de Neef als Oom* en *de Parasit* voor het tooneel.

Eene ideale verhevenheid is bijna al zijne gestalten, inzonderheid de vrouwelijke, eigen, waaruit eene zekere terugkeerende overeenkomst in hare grondtrekken

voortspruit. De lage werkelijkheid in het leven was hem zoo gehaat, dat hij er in de poëzij volstrekt geen plaats voor toestond; voor het komische had hij dan ook weinig lust en aanleg. Maar geen Duitsch dichter kan met meer regt, dan SCHILLER in zijne drama's, de heraut der vrijheid op geestelijk, zedelijk, godsdienstig en staatkundig gebied genoemd worden, en daarin ligt de wegslepende, zich steeds gelijk blijvende magt er van. Als geschiedschrijver heeft SCHILLER de verdienste, van door zijne levendige voorstelling vele lezers voor de wetenschap gewonnen en den weg voor eene wijsgeerige opvatting van de geschiedkundige stof gebaand te hebben; een eigenlijk historicus was hij anders niet.

In 1804 woonde SCHILLER de voorstelling van *Willem Tell* bij; de meest eervolle onderscheidingen vielen hem daarbij ten deel. Het aanbod des konings van Pruissen echter, om met eene jaarwedde van 3000 Thaler te Berlijn zijn verblijf te kiezen, nam hij niet aan, maar keerde ziek naar Weimar terug. Reeds was hij ook ditmaal, naar het scheen, weder hersteld, toen hij den 9den Mei 1805 onverwacht stierf.

Nooit misschien baarde de dood van een Duitsch dichter een dieper en algemeener rouw dan SCHILLERS vroeg afsterven. Even zeldzaam, als de gaven van zijnen geest, waren de gaven van zijn hart. Haat tegen al wat valsch en onregtvaardig is, maakte een hoofdtrek van zijn karakter uit. Een reine ernst, ijver voor het ware en schoone en een diepe eerbied voor het heilige vervulde zijne ziel. Minzaam en openhartig, eerlijk in woorden en daden, won hij spoedig ieders vertrouwen. Geen trotschheid, geen zucht om zich als bekwamer dan een ander te doen gelden, geen toon door een hoogere tegen zijnen mindere aangenomen, kon iemand van hem verwijderd houden. Zijne lange statuur, zijn mager en bleek gelaat, dat de sporen van ziekelijkheid droeg, mogten iemand in het eerste oogenblik onverschillig laten; maar den menschenkenner schitterde in zijn lichtblaauw oog een geestvol vuur toe; het gewelfde opene voorhoofd verkondigde den dichter en denker; en zoodra zijne lippen zich tot spreken openden, was over zijn gelaat, dat in de levendigheid des gespreks somwijlen met een ligten blos bedekt werd, eene onbeschrijfe-

lijke innemendheid uitgebreid. — Zijn lijk werd op het Jakobs-kerkhof te Weimar begraven en rustte daar tot 1826, toen zijn gebeente op het nieuwe kerkhof in het graf van den groothertog werd overgebragt.

SCHILLER liet eene weduwe na met twee zoons en twee dochters. Zijne weduwe overleed in Junij 1826 te Bonn; zijn jongste zoon Ernst stierf in 1841 als Pruissisch raadsheer bij het hof van appel te Vilich, bij Bonn; zijn jongste zoon Karel is Wurtembergsch opperhoutvester te Rothweil.

AAN DE VREUGDE.

Vreugde, heil door God geschonken,
Luid weêrgalme uw lof alom!
Wij betreden weeldedronken,
Hemeltelg, uw heiligdom!
Uw betooveringen binden
Wat ook rang en mode scheid';
Menschen worden broeders, vrinden,
Waar ge uw zachte vleuglen spreidt.

KOOR.

Weest omhelsd, o menschenzonen!
Deze kus geheel onze aard!
Broeders, waar ge op sterren staart,
Moet een goede Vader wonen.

Wie op 't groote lot mag roemen, —
Wie een teedre gâ bezit,
Of een vriend den zijn' mag noemen,
Juiche bij een heil als dit, —
Ja, wie slechts een enkel harte
't Zijn' noemt op dit wereldrond!
Wie dat derven moet, o smarte,
Blijve ver van ons verbond!

KOOR.

Heel deze aard, van end tot ende,
Kweeke liefde meer en meer:
Zij voert boven 't sterrenheer,
Naar den troon van d' Onbekende.

Vreugde drinken alle menschen
Aan de borsten der natuur:

Wat ze ook zijn en wat ze ook wenschen,
  Alles volgt haar liefdevuur.
Liefde schonk ze ons in dit leven,
  Liefde, 't één en groot gebod;
Liefde werd den worm gegeven,
  En als cherub looft hij God.

KOOR.

Knielt dan, knielt dan, menschenzonen,
  Voor dien goeden Vader neêr:
  Zoekt hem boven 't sterrenheer;
Boven sterren moet hij wonen.

Vreugde heet de sterke veder
  In uw raderwerk, natuur!
Vreugde heelt de wonden weder,
  Ons geslagen ieder uur.
Bloemen lokt zij uit haar knoppen,
  Zonnen uit het firmament,

Lafenis uit regendroppen,
  Troost uit lijden en ellend'.

KOOR.

Vrolijk, als de zonnen zwieren,
  Zonder immer stil te staan,
  Laat zoo, broeders, op uw baan
Vreugde. uw schreden ook bestieren!

Uit den heldren waarheidspiegel
  Lacht zij d' onderzoeker toe;
Ze effent berg en stoomgewiegel,
  Maakt den lijder blij te moê;
Op de rots van 't waar gelooven
  Schittert in de zon haar vaan,
En de blik, gerigt naar boven,
  Ziet haar onder de englen staan.

KOOR.

Draagt uw lijden, menschenzonen!
  Draagt het voor een hooger sfeer!
  Ginder, boven 't sterrenheer,
Zal een groote God u loonen.

Laat ons dan den Vader danken,
  Die zijn kindren zoo verheugt!
Troosten wij bedroefden, kranken!
  Heffen wij hen op tot vreugd!
Onzen vijand zij vergeven!
  Broeders zijn wij al te zaam,
Broeders in dit pelgrimsleven,
  Broeders in des Vaders naam.

KOOR.

Hebben we onzen strijd volstreden,
  Ons verzoend met heel deze aard,
  Ginds, waar ster aan ster zich paart,
Rigt ons God, als we andren deden.

Vreugde tintelt in bokalen;
  Uit het gouden druivenbloed
Drinken zachtheid kannibalen,
  Drinkt de wanhoop heldenmoed.
Vrienden, broeders, opgerezen!
  Zaam geklonken al te maal!
Wijden we allen hier, bij dezen,
  Aan de vreugde deez' bokaal!

KOOR.

Hem, wiens lof de serafs zingen,
  Hem, die schraagt der zwakken kracht,
  Hem zij onze dank gebragt,
Hem, den Schepper aller dingen!

Vasten moed in druk en lijden,
  Hulpbetoon waar de onschuld ween',

Kalmte waar wij ons verblijden,
Waarheid jegens iedereen,
Mannentrots voor koningstroonen,
Ook al gold het goed en bloed,
Der verdienste hare kroonen,
Ondergang aan laag gebroed!

KOOR.

Sluit den heilgen cirkel digter!
Zweert bij dezen gouden wijn
Die gelofte trouw te zijn!
Zweert het bij den Hemelrigter!

HET BEZOEK.

DITHYRAMBE.

Nimmer, geloof mij,
Nimmermeer komen
Goden alleen.
Bacchus, de vrolijke, is naauwelijks binnen,
Of Amors glimlach boeit ook reeds mijn zinnen;
Phoebus, de heerlijke, volgt zijne schreên.

Zij nadren, zij komen,
Mijn wensch ter belooning;
Hoe vullen de Goden
Mijn nedrige woning!

Zeg, hoe onthaal ik,
Kind dezer aarde,

't Hemelsche koor?
Goden, o schenkt me uw onsterfelijk leven!
Zegt mij, wat kan u een sterveling geven?
Laat, bid ik, tot uw Olympus mij door!

De vreugde, zij woont slechts
In Jupiters zalen:
O, wilt mij, o Goden,
Op nectar onthalen!

Hébé, o reik dezen
Dichter de schaal toe!
Schenk hem den wijn!
Wil hem met hemeldauw de oogen besproeijen,
Dat hij dien haatlijken Styx niet zie vloeijen,
Maar zich verbeelde een der onzen te zijn!

Zij bruist en zij parelt,
Die drank uit den hoogen!
Hoe kalm slaat het harte,
Hoe helder staan de oogen!

DE VERDEELING DER AARDE.

"Daar!" liet Jupijn van zijnen troon zich hooren:
"Daar! Neemt heel de aard! Neemt haar in mijnen naam!
"Ik schenk haar u, hoe hoog of laag geboren:
"Maar deelt haar broederlijk te zaam!"

Naauw was dit woord door Jupiter gesproken,
Of op de been was daadlijk jong en oud:
De boer had ras zich de akkers afgestoken;
De jonker jaagde 't wild in 't woud;

De koopman nam wat hij maar wist te buiten,
En de abt koos zich den eedlen, vuurgen wijn;
De koning liet terstond de poorten sluiten,
En sprak: "De cijns van al is mijn!"

Heel laat — lang was de deeling afgeloopen —
Kwam een poëet uit verre landen aan:
Maar ach! er viel niets meer voor hem te hopen;
Want alles was reeds afgedaan.

"Helaas! Is mij alleen dan niets beschoren,
"Uw meest getrouwen, toegenegen zoon?"
Dus liet hij droef, maar luid, zijn weeklagt hooren,
En wierp zich neêr voor Jovis' troon. —

"Gingt gij in 't land der droomen liedjes kweelen,"
Zoo sprak Jupijn, "o, wijt dan niets aan mij!
"Waar waart ge, toen men de aarde ging verdeelen?"—
"'k Was," sprak de dichter, "aan uw zij;

"Mijn oog was aan uw schoon gelaat gekluisterd,
"Mijn oog aan uwe hemelharmonie.
"Vergeef me, als ik, door zoo veel glans verduisterd,
"Al wat op aard gebeurt niet zie!"

"Hoor!" sprak Jupijn: "heel de aarde is weggegeven;
"De herfst, de jagt, de markt — niets is meer mijn:
"Maar wilt gij in den hemel met mij leven,
"Zoo kom! Gij zult er welkom zijn."

HOOP.

Veel spreken en droomen de menschen op aard
  Van betre toekomende dagen;
Naar grooter geluk, naar een gouden gevaart'
  Ziet men ze onophoudelijk jagen.
Wat ook op de wêreld bedroeve of verblijd',
De mensch hoopt bestendig op beteren tijd.

Met hoop wordt zijn komst in de wereld begroet;
  De hoop blijft als knaap hem omzweven;
Den jongeling schenkt zij vertrouwen en moed;
  Ook zal ze ons aan 't graf niet begeven.
Want eindigt de grijsaard zijn wereldschen loop,
Toch plant hij aan 't graf nog het anker der hoop.

Voorwaar, 't is geen ijdele, vleijende waan,
  Verwekt in de hersens van knapen;
Een stem in ons hart kondigt luide 't ons aan:
  Wij zijn voor iets hoogers geschapen!
Geloof haar, die stem, als zij galmt in uw oor:
Zij stelt uwe hopende ziel niet te loor.

DE WOORDEN DES GELOOFS.

Drie woorden zijn 't anker voor hem, die gelooft;
  Zij treffen des levens bedoelen:
Toch komen ze niet door veel leeren in 't hoofd;
  Het hart kan alleen ze gevoelen.
De mensch heeft geen waarde, hoe stout hij ook spreekt,
Wanneer hem 't geloof aan die woorden ontbreekt.

De mensch van nature is een vrijheer — is VRIJ,
  Al werd hij in ketens geboren.
Werp van u 't geraaskal van ver en nabij,
  Dat dwazen u schreeuwen in de ooren!
Maar wee, wie de vrijheid, door God hem bedeeld,
Miskent en misbruikt, of onwaardig verspeelt!

De DEUGD is geen ijdele klank op deze aard;
De mensch kan haar oefnen in 't leven;
Hoe hij ook door struikelen weedom zich baart,
Hij kan naar het godlijke streven;
En wat geen verstand van den wijze bevroedt,
Is 't erfdeel van 't kinderlijk-nedrig gemoed.

Maar *vrijheid* en *deugd*, het zijn schepslen van GOD.
Wat zijn ze bij nietige menschen!
Eén Wezen bestuurt ons, en regelt ons lot,
Ons leven, ons willen, ons wenschen.
Wat ooit moge wanklen, wat immer verkeer',
Niets wankelt ooit bij onzen Vader en Heer.

Dees woorden zijn 't anker voor hem, die gelooft;
Zij treffen des levens bedoelen:
Toch komen ze niet door veel leeren in 't hoofd;
Het hart kan alleen ze gevoelen.
De mensch heeft geen waarde, hoe stout hij ook spreekt,
Wanneer hem 't geloof aan die woorden ontbreekt.

DE WOORDEN DES WAANS.

Vaak hoort men drie woorden, bij leed en verdriet,
  Gewagen door de edelste menschen:
Toch klinken ze vruchtloos en helpen ons niet,
  Hoe wij hun vervulling ook wenschen.
Gemist is het doel van ons leven op aard,
Zoo lang men 't geloof aan die schimmen bewaart:

Zoo lang men gelooft aan den heerlijken tijd,
  Waar 't GOEDE den prijs zal behalen:
Het *goede*, het ware, hoe hevig 't ook strijd',
  Zal nooit op het *kwaad* zegepralen.
En had soms het goede het doodlijk gewond
Toch schiet het, als 't onkruid, weêr op uit den grond:

6

Zoo lang men gelooft, dat het wufte GELUK
  Zijn intrek ooit neemt bij den brave,
Of ooit aan den slechte zijn gunsten ontrukk',
  Hoe min hij soms arbeide en slave:
De goede toch heeft slechts een leerschool op aard:
Het WARE GELUK is hierna ons bewaard:

Zoo lang men gelooft, dat voor 't menschlijk verstand
  De WAARHEID zich ooit zal ontdekken;
Haar sluijer ligt nimmer eens stervelings hand,
  Wat zorg het ons ook moge wekken.
O, kerker den geest in geen holklinkend woord!
De vrije geest stapt in den stormwind toch voort.

Wilt daarom, o eedlen, den *waan* toch ontvliên,
  Opdat zich 't *geloof* openbare:
Al heeft ook geen menschelijk oog het gezien,
  Het is toch het goede, het ware.
Niet buiten u vindt ge 't, — niet elders, o neen!
Het huist in uw borst, — in uzelven alleen.

GOETHE.

Johann Wolfgang von Goethe, een der grootste dichters uit den jongsten tijd, werd den 28sten Augustus 1749 te Frankfort aan den Main geboren, waar zijn vader, die doctor in de regten en keizerlijk raadsheer was, wel zonder ambtsbetrekking, maar toch als welgesteld man leefde. Het best is Goethe te beoordeelen uit zijne zelf-biographie: als men die leest, dan vindt men dat zijns vaders liefde voor kunst en letterkunde, het bij alle gezonde kracht poëtisch-aandoenlijke gestel zijner moeder, een waardige huiselijke kring, zoo wel al zijne geboortestad met hare monumenten en bezienswaardigheden, het drokke leven der jaarlijks terugkeerende missen en de pracht bij de krooning van Joseph II tot Roomsch koning, reeds grooten indruk op het gemoed van den knaap gemaakt hebben. Onder zoodanige omstandigheden was hij acht jaren geworden, toen de zeven-

jarige oorlog uitborst, die insgelijks van veel invloed op hem was. Weldra vond hij gelegenheid om zijn oordeel over kunst te oefenen en te doen blijken, toen, bij de bezetting van Frankfort door de Franschen, graaf THORANE, een Fransch officier, die ten huize van GOETHE's ouders werd ingekwartierd, genegenheid voor hem opvatte. De kunstlievende Franschman hield namelijk verscheidene schilders bezig, en weldra ontwikkelde GOETHE zoo veel smaak en oordeel, dat hij ook nu en dan zijne meening zeggen mogt. Eene andere aanwinst voor GOETHE was, dat hij het Fransch practisch leerde, en zijne neiging voor het tooneel door het bezoek van een te Frankfort opgerigt Fransch theater opgewekt en gezuiverd werd. Dit alles werkte veelvuldig op GOETHE's dichterlijken geest, inzonderheid echter de *Messiade* van KLOPSTOCK, welke in dien tijd grooten opgang maakte.

Met de jaren ontwikkelde zich meer en meer de algemeenheid van zijnen geest. Teekenen, muziek, natuurlijke geschiedenis, taalkunde, waaronder studie van het Hebreeuwsch en de daarmede gepaarde bijbelkennis, eindelijk eigene dichterlijke proeven, hielden

hem bij voortduring bezig, doch lieten hem nog tijd genoeg over om practische ondervinding op te doen, aangezien hij het bezorgen van vele zaken voor zijnen vader op zich nam.

Eene teedere liefdebetrekking, in die dagen door hem aangeknoopt, welke echter hoogst onaangenaam afliep, liet in zijn gemoed eenen diepen indruk achter. Ofschoon deze storm van den eersten hartstogt hem slaap, rust en gezondheid ontroofde, gevoelde hij zich echter na zijn herstel tot hooger zelfstandigheid verheven. Met grooten ijver bereidde hij zich nu voor tot de akademie, en begaf zich, volgens het plan zijns vaders, naar Leipzig, waar Ernesti en Gellert zijne blikken inzonderheid boeiden. Weldra echter was hier van een studieplan geen sprake meer. In de philosophische voorlezingen kwam het hem wonderlijk voor, dat hij de werkzaamheden van den geest, die hem van der jeugd af nooit moeite hadden gekost, nu zoo aan kleine stukjes moest snijden en als het ware vernielen, om het regte gebruik er van in te zien. Met de collegiën in de regtsgeleerdheid ging het niet beter.

Te Leipzig, waar om dien tijd GOTTSCHED nog niet allen invloed verloren had, was de ingenomenheid voor het Fransche model heerschende, de aesthetiek in de slechtste handen, en niets in de nabijheid, wat voor de phantasie eens dichters vruchtbaar had kunnen zijn. Om die reden zocht GOETHE zich eenen vasteren grond, en zoo begon die rigting, van welke hij gedurende zijn geheele leven niet kon afwijken, namelijk om datgene, wat hem verblijdde of kwelde, of op eenige andere wijze bezig hield, in een beeld, een gedicht te herscheppen, ten einde zoowel zijne denkbeelden van de dingen om hem heen eene juiste rigting te geven, als zich inwendig daarover gerust te stellen. De gave hiertoe was voor niemand noodiger dan voor hem, daar zijn geest hem aanhoudend van het eene uiterste in het andere wierp. Alles derhalve, wat van hem bekend is geworden, zijn als het ware slechts gedeelten eener groote biecht, die zijne biographie volledig maken. In dien tijd ontstond op deze wijze *de Luimen der Verliefden*, een toonéelstukje, waarin nog wel de herder- en herderinnen-smaak uit het tijdvak van

Gellert gehuldigd wordt, maar dat zich toch door eene zekere schielijke beweging en een moedwilligen toon onderscheidt, en voorts, gelijk Goethe zelf erkent, eene gebeurtenis schetst, die hij tot eene boete voor zichzelven behandeld heeft. Hoe jong ook, had Goethe toch menige droeve ervaring gemaakt, en om de sombere stemming, waarin hij hierdoor gebragt was, meester te worden, ontwierp hij verscheidene tooneelstukken, van welke echter slechts *de Medepligtigen* gereed kwam.

Intusschen was het verblijf te Leipzig eene groote winst voor Goethe, dewijl het bewegelijke leven om hem heen zijnen practischen blik scherpte. Door Öser werd hij te Leipzig tot een ernstig bestudeeren van kunst en kunstgeschiedenis geleid, en bij een uitstapje naar Dresden, door het aanschouwen der kunstschatten aldaar, zijn kunstzin aangewakkerd; zelfs begon hij zich in het plaatsnijden te oefenen. In 1768 keerde hij naar het ouderlijk huis terug,

Weldra echter begaf hij zich naar Straatsburg, met plan om daar zijne studiën in de regten te voltooijen. Hiervan kwam echter niets; integendeel

legde hij zich op schei- en ontleedkunde toe. Van grooten invloed op hem was zijne vriendschapsbetrekking met HERDER. Over het geheel had nu in zijne aesthetische beschouwingen eene geheele omwenteling plaats: zijne liefde voor het Fransch, dat nog te Leipzig bij voortduring voedsel had gevonden, ging, zonderling genoeg, hier aan de Fransche grenzen genoegzaam verloren. SHAKSPEARE en ROUSSEAU, de Gothische bouwkunst en de oud-Duitsche en trouwhartige figuur van HANS SAKS, — dit alles begon met groote kracht op hem te werken. Aan alle bekrompene en blootelijk conventioneele eischen verklaarde hij den oorlog.

Na zijne promotie in 1771 keerde hij naar het ouderlijk huis terug, en begaf zich toen naar Wetzlar, waar hij de stof tot zijnen *Werther* opdeed. Hier maakte hij voorts kennis met JACOBI te Pempelfort, de familie LA ROCHE, LAVATER en anderen.

Na zijne terugkomst te Frankfort gaf hij, behalve andere kleinigheden, zijn *Götz von Berlichingen* en zijn *Werther* uit, die zonder den naam des schrijvers verschenen, en weldra de opmerkzaamheid van

geheel Duitschland trokken; zij berokkenden hem bewondering aan den eenen kant en nijd en berisping aan de andere zijde.

De erfprins van Saksen-Weimar maakte met GOETHE op eene reis persoonlijk kennis, en noodigde hem, toen hij in 1775 de regering aanvaard had, aan zijn hof. GOETHE volgde deze uitnoodiging, en werd in 1776 geheim legatie-raad, en in 1779 geheimraad. Hierop deed hij, in gezelschap van den hertog, eene reis door Zwitserland, dat hij weinige jaren te voren reeds bezocht had, bij welke gelegenheid hij met de gebroeders STOLBERG had kennis gemaakt. Nadat hij in 1782 president van de kamer en geadeld was geworden, deed hij in 1786 eene reis naar Italië, waar hij tot 1788 vertoefde. Zijn *Iphigenia* kwam hier tot rijpheid, zijn *Egmont* werd voltooid en zijn *Tasso* ontworpen. In 1792 woonde hij, met den hertog, den veldtogt in Champagne bij.

Van zijne veelvuldige amourettes zullen wij hier niet gewagen. In 1806 eindelijk, toen hij zeven-en-vijftig jaren oud was, trad hij in het huwelijk met zekere freule VULPIUS, en in 1809 ontsloeg hij zich

van regelmatige deelneming aan staatszaken; en toen men *Hondentrouw* begon te spelen, bedankte hij ook voor de leiding van het tooneel. In 1815 werd hij tot eersten staatsminister benoemd, en na den dood van den hertog, in 1828, leefde hij, van alle zaken ontdaan, beurtelings te Jena, te Weimar en te Dornburg. Eindelijk overleed hij, in drie-en-tachtigjarigen ouderdom, te Weimar, den 22sten Maart 1832.

Niet alles, wat GOETHE heeft geleverd, is even wel geslaagd. Zoo heeft men, o. a., op zijne in den hoogsten graad zwakkelijk sentimentele *Stella*, in zijn *Clavigo*, en op andere kleine blijspelen, met regt aanmerking gemaakt. Des te reiner en meer waar gevoel ademend doet in dit tijdvak GOETHE zich voor in zijne liederen en romancen, waarin weder de volkstoon heerscht, dien men sinds lang niet meer gehoord had.

Zoo verliepen twaalf jaren, zonder dat men van GOETHE iets mogt vernemen, dat veel te beteekenen had. Des te grooter was de verrassing, toen hij op nieuw weder optrad. Tot deze periode van rijpheid en idealiteit behooren, behalve zijn *Egmont*, nog

Willem Meister en *Herman en Dorothea.* In *Willem Meister* spiegelt zich geheel de algemeenheid van GOETHE's geest af, die echter nog grooter in zijnen *Faust* te voorschijn komt, waarvan in 1808 eene nieuwe bewerking het licht zag. In zijn *Keurverwantschappen*, dat in 1809, en zijn *Verdichtsel en Waarheid*, dat in 1811 volgde, openbaart zich wederom zijn rijke scheppende geest. Onder de geschriften, die van GOETHE's gemoed de grondigste opheldering geven, behooren inzonderheid zijne verschillende *Briefwisselingen*, als met SCHILLER, KLOPSTOCK, SCHULZ, REINHARD, KNEBEL, zijne *Brieven aan Lavater*, zijne *Tooneelbrieven*, zijne *Brieven aan Leipziger Vrienden*, *aan Mevrouw von Stein* en anderen.

GOETHE heeft slechts één zoon nagelaten, JULIUS AUGUST WALTHER VON GOETHE, die in 1791 geboren en, als groothertogelijk Saksisch kamerheer, op den 30sten October 1830, op eene reis door Italië, te Rome overleden is. Deze liet eene dochter en twee zoons na. De eerste, ALMA, overleed in bijna zestienjarigen leeftijd in 1844 te Weenen. De zoons

leven nog. De oudste, Walther Wolfgang, heeft zich aan de toonkunst gewijd, en de jongste, Wolfgang Maximiliaan, is regtsgeleerde, en was eenige jaren geleden bij het Pruissisch gezantschap te Rome geattacheerd.

OPEN TAFEL.

Mogt toch heden menig gast
  Aan mijn disch verschijnen!
Ik heb spijs in overvloed,
  En ook keur van wijnen.
'k Heb van alle soort genood,
  En 't is aangenomen.
"Jansje, kijk eens even uit,
  "Of er ook al komen!"

Vrouwtjes hoop ik nu te zien,
  Kloek van ziel en zinnen,
Die haar' man, hoe meer hij bromt,
  Des te meer beminnen.

'k Heb er veel genood, en zij
  Hebben 't aangenomen.
"Jansje, kijk eens even uit,
  "Of ze nog niet komen!"

Jongeheeren noodde ik ook,
  Zonder snor of keurzen,
Hoogst bescheiden, en vooral
  Met gevulde beurzen.
Zij ook hebben mijn verzoek
  Willig aangenomen.
"Jansje, kijk eens even uit,
  "Of ze nog niet komen!"

'k Noodde ook trouwe mannen, die,
  Jong of oud van jaren,
Op hunne eigen vrouwen slechts,
  Niet op andre staren.
Zij (het deed mij regt pleizier)
  Hebben 't aangenomen.
"Jansje, kijk eens even uit,
  "Of ze nog niet komen!"

Dichters noodde ik meê te gast,
Die ('t kon mij bekoren)
Liever nog eens anders lied
Dan hun eigen hooren.
Allen hebben mijn verzoek
Gretig aangenomen.
"Jansje, kijk eens even uit,
"Of ze nog niet komen!"

Maar nog niemand, die er komt!
Waartoe al dat dralen?
Overkoken zal de soep
En de wijn verschalen.
Ach, ik heb het, naar ik vrees,
Al te naauw genomen!
"Zeg eens, Jans, wat denkt ge er van?
"Niemand zal er komen!

"Haal gaauw andre gasten, meid!
"Loop, en wil niet vreezen.
"Ieder koom' zoo als hij is:
"Dat zal 't beste wezen." —

't Is reeds overal bekend;
  Goed is 't opgenomen.
"Al de deuren open, Jans!
  "Zie eens, hoe ze komen!"

VOORHEEN EN THANS.

'k Heb vroeger bemind; nu bemin ik eerst regt:
Eens was ik de dienaar; nu ben ik de knecht:
Eens was ik de dienaar van allen;
Nu boeit mijn lief wijfje mijn ziel en mijn zin:
Zij mint mij ook weêr, en als blijk van mijn min
Kan niemand dan zij mij bevallen.

'k Heb vroeger geloofd; nu geloof ik eerst waar:
Al is het ook vreemd en al schijnt het ook raar,
De zaak is de zelfde gebleven;
Hoe aaklig en donker het vroeger ook scheen,
In nood en in rampspoed, in druk en geween,
De nevels zijn eindlijk verdreven.

'k Heb vroeger gegeten; nu eet ik eerst goed:
Bij vrolijken zin en met opgewekt bloed
Is alles aan tafel vergeten.
De jonkheid verslindt maar, en acht het gering:
Ik tafel zoo graag in een vrolijken kring;
Ik heb dan genot van het eten.

'k Heb vroeger gedronken; nu smaakt mij de wijn:
Hij laaft ons in 't leed, hij verdrijft onze pijn,
Verheugt ons, ontboeit onze tongen.
O, spaar niet te veel dat verkwikkende nat;
Want stroomt ook de wijn nog zoo oud uit het vat,
Daartegen veroudren de jongen.

Ook huppelde ik rond met eene eerbare maagd;
En werd er geen wals of galop al gewaagd,
Genoeg was een nederig dansje.
Want zoo van de bloemen ook menig ontblaart,
Hij, die van de beste zich enkle vergaart,
Behoudt er genoeg voor een kransje.

Weest vrolijk dan, vrienden, eer 't roosje verbleekt!
Want hij, die dit bloempjen in 't bloeijen verbreekt,
    Dien prikkelt alleen nog de doren.
Als gistren, zoo heden, nog flonkert de ster:
Houdt dus van geknies en gejammer u ver,
    En leeft als gij deedt lang te voren.

DE GELUKKIGE ECHTELINGEN.

Na 't vallen van den regen,
  Zoo door ons afgesmeekt,
Is 't huiselijke zegen,
  Die, vrouwtje, tot ons spreekt.
Het leed, dat ooit ons griefde,
  Dat wijke in 't ver verschiet;
Nog troont bij ons de liefde,
  En zij ontweek ons niet.

Die blanke duivenparen,
  Zij vliegen onvermoeid,
Tot waar in 't groen der blaren
  Het veldviooltje bloeit.

In gindsche dreven kwamen
Ook wij het eerst bijeen,
En vlochten daar te zamen
Een tuiltje voor ons tweên.

Maar hoe ook vol van 't heden,
De toekomst volgde ras,
Toen, van 't altaar getreden,
Onze eed gezworen was.
Toen was de prijs gewonnen;
De bloem was uit den knop;
Toen gingen andre zonnen
En andre manen op.

En honderdduizend malen,
In elken vrijen stond,
Op heuvels en in dalen,
Vernieuwden we ons verbond.
Te klein was ons deze aarde,
Te klein voor onze min;
Geen koningrijk had waarde
Of scheen voor ons gewin.

Hoe ras vervlogen de uren
Voor ons zoo vrij en blij!
Maar 't mogt zoo lang niet duren:
Een derde kwam er bij.
En vier en zes en negen
Zat weldra aan den disch:
Zoo kroonde een kinderzegen
Onze echtverbindtenis.

Ziet gij die populieren,
Daar ginder in 't verschiet,
Hun hooge kroonen zwieren
Voorbij die heldre vliet?
Dan zult ge 't huis ontwaren,
Nabij die heuvelkruin:
Daar woont sinds zeven jaren
Onze oudste zoon Balduin.

Waar bij die graauwe rotsen
De zaamgeklemde vloed
Zich onder hevig klotsen
Op raders werpen moet, —

In gindschen kopermolen,
Zoo wijd vermaard in 't rond,
Half voor ons oog verscholen,
Daar woont onze Adelgond.

En waar die spitse toren
Der kerk ten hemel wijst,
Waar, achter 't groen verloren,
Die lijkcipres verrijst,
Daar, onder zerk en zoden,
Door zorg noch leed gedrukt,
Daar sluimren onze dooden,
Zoo vroeg aan ons ontrukt.

Maar achter gindsche bladren,
Wat komt daar op ons af?
Daar komt het leger nadren,
Dat ons den vrede gaf.
Wie kreeg voor dapper strijden
Dat ridderkruis tot loon?
Hij, die zoo aan komt rijden,
Is Karel, onze zoon.

Met blij gejuich ontvangen
  Door ons en ons gezin,
Blijf aan zijn boezem hangen
  Zijn dierbre zielsvriendin.
Ras zal men 't feest gaan vieren
  Des vredes, dien men sloot,
En palm en kransen zwieren;
  Dan juichen klein en groot:

Maar wie gejuich doe hooren,
  In stilte juicht ons paar
Om 't heil, hun dan beschoren
  Voor 't heilig echtaltaar.
En 't klinken der schalmeijen
  Brengt ons dan voor den geest
De jubelende reijen
  Op eigen huwlijksfeest.

DE JONKER
EN HET MOLENAARSMEISJE.

JONKER.

Waarheen, o waarheen
Gaat gij zoo alleen?
Hoe heet ge? zeg, meisjelief!

MEISJE.

Antje.

JONKER.

Waarheen met die hark en dat mandje?

MEISJE.

Naar vader zijn tuin en zijn landje.

JONKER.

Wat gaat gij daar doen?

MEISJE.

Het hooi moet naar binnen; 't is laat in 't saizoen;
Dat zal met dees hark mij wel lukken.
En dan in het tuintje daarnaast,
Daar rijpen de peren en appelen haast;
Daar moet ik van plukken.

JONKER.

Zeg, is er geen eenzaam prieeltje op die steê?

MEISJE.

Zelfs wel twee,
Om te pruilen.

JONKER.

Ik volg u ras na,
En t' avond, o ja,
Dan kunnen we er ons in verschuilen.
Niet waar? En dan daar in mijne armen gevat...

MEISJE.

Wat zou men daarover niet praten!

JONKER.

Dan geeft ge mij zeker een kusjen of wat...

MEISJE.

Ik zal het wel laten!
Want kust men een meisjen als ik, zoo bemeeld,
En heeft men haar ook maar uit kortswijl gestreeld,
Men kan zich de zaak wel verkerven.
Hoe jammer zou 't wezen, uw kleeren, zoo net
En zoo gansch zonder smet,
Wit te verwen!
Gelijk met gelijk, zoo alleen is het regt;
Daarop wil ik leven en sterven.
Ik min onzen Hendrik, den molenaarsknecht;
Aan dezen valt niets te bederven.

HET VIOOLTJE.

Er bloeide een klein viooltje in 't gras,
Dat onbekend en eenzaam was,
  Een allerliefst viooltje.
Toen kwam een jonge herderin,
Met ligten tred en blij van zin,
      Daarheen, daarheen,
    Al zingend nader treên.

"O," dacht het bloempje, "ware ik thans
"Een geurig roosje, fraai van glans,
  "En niet een arm viooltje!
"Ligt had dat meisje mij geplukt,
"En dan mij aan haar borst gedrukt.
      "O ja, o ja,
    "Zoo stierf ik gaarne aldra!"

Maar ach! het meisje ging voorbij;
En 't lieve kind, van zorgen vrij,
  Vertrad het arm viooltje.
Doch onder 't sneven riep het uit:
"Ik sterf hier tusschen 't groene kruid
        "Toch zoet, toch zoet:
    "Ik sterf aan haren voet!"

